

<https://doi.org/10.53656/his2024-4-2-bur>

*From Antiquity to Nowadays
От древността до днес*

БУРГГРАФОВЕТЕ НА НЮРНБЕРГ И НИКОПОЛСКИЯТ КРЪСТОНОСЕН ПОХОД (1396 Г.)

Милен Петров, докторант

*Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“ –
Българска академия на науките*

Abstract. The Crusade of Nicopolis of 1396 can be seen as a turning point in both the crusading movement as a whole, as well as in the Ottoman conquest of the Balkans. In recent decades, quite a few studies examining different crusading contingents – Burgundians, Hungarians, Poles, etc. have been published. In comparison, participants from the Holy Roman Empire attract less interest.

This study aims to present some aspects of the involvement of the Burgraves of Nuremberg from the Franconian branch of the house of (Hohen)Zollern with this crusade. Their politics and the dynamics of their relationship with the rulers of the Empire can be used as a starting point in examining this problem. Their marriage ties with other participants in the crusade of 1396 – the Luxemburgs, the Valois and the Wittelsbachs on the Rhine – are not insignificant in this regard and also offer valuable insight. A closer look at their military activity, both inside and outside the Empire, including crusading traditions and participation in similar campaigns, is used when identifying patterns and possibly, models of behavior. Another important problem is the significance of the campaign for the subsequent relations of the Franconian Hohenzollerns with Emperor Sigismund and King Wenceslaus of Bohemia.

Keywords: Nicopolis; Holy Roman Empire; Burgraves of Nuremberg

В следобедна на 25 септември 1396 г., на брега на р. Дунав близо до Никопол, нюрнбергският бургграф Йохан III Хоенцолерн и граф Херман II фон Цили помагат на унгарския крал Сигизмунд Люксембургски да се качи на кораб, спасявайки го от бушуващата от часове битка между обединената кръстоносна войска и османската армия. Макар на практика нищо повече да не е известно за участието на бургграфовете на Нюрнберг в тази кампания, голяма част от немските извори за събитията споменават този момент и присъствието на Йохан III – *Хрониката на Кьонигсхофен* (Hegel 1871, р. 856), пътепис на Ханс Шилтбергер (Schiltberger 1885, р. 4), *Хроника на пруската земя*

(Hirsch, Töppen, Strehlke 1866, p. 208), т.нар. *Хроника от времето на Сигизмунд* (Hegel 1862, p. 359), мемоарите на нюрнбергския търговец Улман Щромер (Hegel 1862, pp. 48 – 49) и др. Това, което може да се установи от информацията на тези различни по жанр и цел съчинения, е фактът, че Йохан III Хоенцолерн, назован в тях „Ханс“ (Schiltberger 1885, p. 4), „Йохан“ (Hegel 1862, p. 48) или само „бургграфът на Нюрнберг“ (Hegel 1871, p. 856), се е сражавал на Балканите и е участвал в спасяването на краля. Според схемата на Йорг Хоенш (Hoensch 1996, p. 85) групата на немските кръстоносци е била близо до града и по-далеч от нападащите френско-бургундски рицари. Какво се е случило в хода на битката, е спорно, макар да е ясно, че немските кръстоносци в един момент са се включили в боя (Hegel 1871, p. 856) и част от тях са се спасили заедно със самия унгарски крал. На базата на тези данни едва ли може да се пристъпи към точно възстановяване на събитията, но други обстоятелства около участието на бургграфство Нюрнберг в ранните антиосмански акции могат да бъдат коментирани.

Настоящият текст изследва няколко аспекта от участието на франконските Хоенцолерни¹ в похода от 1396 г. – не толкова събитийни, колкото гравитиращи главно около въпросите какви са политическите и военните предпоставки за включването им в начинанието, както и какво е значението на похода за съдбата на семейството и издигането му в Свещената римска империя. Поради липса на преки данни за причината, поради която Хоенцолерните участват в похода, следва да се обърне внимание на свързани с проблема въпроси, за които имаме повече информация, като динамиката на отношенията на фамилията с централната власт, както и брачните връзки с други немски аристократични семейства, които тръгват към Унгария и Балканите през 1396 г. Не по-малко важна е военната активност на Цолерните и участието им в различни военни начинания – имперските кампании, италианските походи, локални конфликти и вражди, кръстоносни походи, а дори и по-далечни войни на други европейски кралства. Анализът на военните им кампании, включително на относителния брой на войските им, би дал малко по-ясна картина за условията около включването им в похода от 1396 г., както и някои предположения за ролята, която играят в него. Засяга се и въпросът за значението на Никополската битка в по-нататъшната съдба на семейството в германския свят, както и собствената му историческа памет за нея.

Бургграфовете на Нюрнберг от династията Хоенцолерн

След като около 1191 г. умира нюрнбергският бургграф Конрад, последен мъжки представител на австрийския род Раабс, съпругът на по-голямата му дъщеря София, Фридрих, граф на Цолерн, получава от император Хайнрих VI бургграфската длъжност и част от владенията на династията, които са разделени между София и по-малката ѝ сестра Агнес (Gehrlein 2018, pp. 10 – 11).

Макар да е спорно как точно може да се дефинира „бургграф“, със сигурност в по-ранното Средновековие това е длъжност, а не титла, отнасяща се до управлението на замък от представител на владетеля, изпълняващ военни и/или съдебни задължения (Arnold 1991, pp. 128 – 129; Schulze 1983, pp. 1048 – 1050). В периода от XI до XIII в. тази длъжност, както и други подобни в империята – граф, ландграф, маркграф и пфалцграф, все повече губят практическата си насоченост и се превръщат в благороднически титли, свързани с притежаването на земя, а не с извършването на конкретна служба от името на императора (Arnold 1991, pp. 112 – 135). Франконските Хоенцолерни постепенно се превръщат от имперски служители в териториални владетели (колкото и условен да е този термин), които играят немалка роля в общоимперската и локалната политика. В самия град Нюрнберг те имат представителни функции и притежават несъществуващия днес бургграфски замък, като са в чест конфликт с градския патрициат (Meyer-Schlenkerich 2017, pp. 79 – 80). През XIII – XIV в. семейството успява да получи немалко земи западно, югозападно и североизточно от града чрез закупуване, брачни договори, ключови наследства и служба на императора. Хоенцолерните придобиват редица градове и крепости във Франкония, разделени на две части – Подпланинска или Долна земя (*nyder lant zu franken* / *Untergebirgisches Land*) и Надпланинска или Горна земя (*Ober lande* / *Oberbergisches Land*). Към семейните земи след 1415/1417 г. се добавя и най-важното им владение – Бранденбург, заедно с електорската титла, която е дадена на бургграф Фридрих VI от крал Сигизмунд Люксембургски (Jatzlauk 2000)². Към края на XIV век териториалният обхват на владенията на Йохан III може да се определи чрез използването на издадената на 19 май 1385 г. разпоредба *Dispositio Fridericiana*, с която неговият баща – бургграф Фридрих V, постановява разделянето на земите си (MZ V 1859, CLIII pp. 153 – 158). Според документа владенията му следва да бъдат поделени между синовете му Фридрих VI и Йохан III³, като някои от дипломатическите и административните документи започват да се подписват заедно от тримата, което може би обяснява защо хронистите на похода наричат Йохан „бургграф“, макар формално да не е едноличен владетел до 1397 г., когато баща му официално абдикира (MZ V 1859, CCCLXXXVI pp. 380 – 382).

Анализът на *Dispositio Fridericiana* позволява да се направи точна картина на земите на бургграфството в края на XIV в. В документа са описани градовете и по-малките населени места, които Хоенцолерните владят, като за Долната земя е казано следното: *Daz sein kadolczburg, Zenne, Rostall, Newenstat, Wernsperg, Onolczpach, Swabach, kamerstein, Winderspach haws vnd Stat, lewtershawsen, kolmberg, Wasser Truhendingen Haws vnd Stat, Gunczenhawsen Stat vnd Haws, Walde fluglingen, Stauff, Thanne, Rote, Swant, Schoemberg, Dachsprach, Libenaw, Hoheneck, Erelbach, Seldeneck, Gamsfelt, Bebemburg, Emskirchen, feuchtwanck, Vffenheim, Landeck, kastel vnd Eyfelstat, vnd alle offene*

Hewser vnd alle Manlehen vnd kirchenlehen vnterseiten Beyerstдорff, vnd auch vnterseyten Osternach gelegen, die zu dem nydern lande gehören (MZ V 1859, CLIII p. 154).

Според разпоредбите на Фридрих V на участващия в похода Йохан III се полага Горната земя, която към 1385 г. е съставена от: *daz sein die Herschaft vnd Haws Plassenberg, Kulmbach die Stat, Berneck Haus vnd Stat, kranach der Markte, Mittelberg, Beyerrewt Stat vnd Haws, der Hofe Stat vnd Haws, Winsidel Stat vnd Haws, Hohemberg, Weissenstat, Rudolfstein, Eckprechtstein, kirchenlomnicz den Marckte, Munchperg, Vppenrode, krewsen Stat vnd Haws, die czwen külmе vnd die Newenstat dazwischen, Rabenstein, die Newenstat in dem forste, wirspеrg, Zwernicz, Wunnengesesz, Mennegew, Cassendorff, Osternach, Beyerstorff Haws vnd Marckte, Altendorff, Newensesz vnd Putenheim, die zu Beyerstдорff gehören, vnd alle die offnen hewser, Manschefte, lehenschefte vnd kirchenlehen, die oberseit Beyerstдорff vnd Dürsprun sein gelegen, heruff gen dem Gepirge (MZ V 1859, CLIII p. 154).* Най-важните градове са Хоф, Байройт, седалището на семейството – Кулмбах, където след окончателната си абдикация се оттегля бургграф Фридрих V (MZ V 1859, CCCLXXXVI pp. 380 – 382), както и намиращият се в него замък Пласенбург.

На базата на горепосоченото може да се заключи, че към 1396 г. франконските Хоенцолерни все още нямат толкова територии или политическо влияние както Вителсбахите, Люксембургите или Хабсбургите, но бързо, според някои техни съвременници – дори прекалено бързо (Moeglin 1991, pp. 96 – 98), набират сила в Германия и се превръщат във фактор в регионалната политика, който има потенциала дори да участва в борбите за германската корона (Gerlich 1979, p. 173; Hoensch 1996, p. 468). Земите им се намират в една от най-важните зони на Германия: на юг се намират владенията на Вителсбахите в Бавария и Горния Палатинат, на североизток са Бохемия и седалището на императора – Прага. Близостта до Нюрнберг е важна не само поради близостта на града до земите на главните немски аристократични семейства в тази епоха, но и централната роля, която той заема в общоимперската политика на XIV в.⁴ В този период градът е посещаван много често от немските владетели и се превръща в едно от важните средища на Свещената римска империя. Всеки немски владетел от 1050 г. (когато за пръв път е засвидетелствано съществуването на *Nuorenberg*), до 1571 г. посещава поне веднъж Нюрнберг, като през XIV в. Карл IV отива там около 40 пъти, а император Лудвиг IV има цели 74 визити за три десетилетия (Meyer-Schlenkerich 2017, pp. 70 – 76). Важен фактор е и присъствието на нюрнбергските търговци на европейските пазари, както и голямата икономическа значимост града (Rapp 1989, pp. 73; 90 – 91). Той също така е и важен център за производство на висококачествени оръжия и защитно облекло, което не е без значение за бургграфската военна активност (Twellenkamp 1994, p. 210).

Едно от отличителните качества на хоенцолернската политика е поддържането на добри отношения с централната власт и тясното сътрудничество с нея. Семейството е верен политически и военен съюзник на владетелите на Свещената римска империя, срещу което през вековете получават различни политически и териториални награди и компенсации. Бургграф Фридрих III е лоялен поддръжник на крал Рудолф I Хабсбург и един от помощниците при избора му за германски крал през 1273 г. (Höfler 1849, pp. 113 – 114; Twellenkamp 1994, pp. 22 – 28), с което се слага край на продължаващото две десетилетия „междущарстие“. На база на това Рудолф потвърждава владенията на Цолерните, като им дарява и допълнителни привилегии: *König Rudolff leicht vnd gibt Burggraue fridrichen das Burggrauenthum mit lantgericht vnd mit allen anndern seinen Zugehorungen* (Märcker 1861, p. 20). Най-важната им политическа придобивка е свързана с управлението на Карл IV – през 1363 г. те са издигнати в ранг на „имперски принцове“ (*Reichsfürsten*), като така се присъединяват към висшата аристокрация на Империята (MZ IV 1858, I pp. 1 – 4). Продължавайки „традициите“ в хоенцолернската политика, Йохан поддържа топли отношения с централната власт, като става един от приближените съветници на крал Венцеслав, който, от своя страна, се обръща към него като *dem Hochgebornen Johansen Burgrafen zu Nueremberg, vnserm lieben Swager vnd fürsten* (MZ V 1859, CCCLVIII p. 360).

Подкрепата на владетеля е не само характерна черта на политиката на бургграфовете, но и съзнателно търсен способ за тяхното политическо израстване. Това е ясно изразено в кореспонденцията между Фридрих VI – брат на Йохан III, и херцог Лудвиг VII Брадати (Бавария – Инголщат) от 1417 – 1421 г. (Moeglin 1991, pp. 95 – 102), в която могат да се видят разнопосочните направления в политическата легитимация на двамата владетели. За баварските владетели е достатъчно да се легитимират чрез „древността“ на своята титла и факта, че Бавария е едно от „племенните херцогства“ (*Stammherzogtumer*) заедно с Франкония, Саксония и Швабия (Moeglin 1991, p. 97; Schneider 2016, p. 252). Хоенцолерните не могат да се похвалят с подобно потекло и поради това Фридрих VI издига като контрааргумент вярната служба на императора, която семейството е показвало и която го издига до висшия ешелон на германската аристокрация (Moeglin 1991, p. 100). За тях тясното сътрудничество с властта, включително участието в поход, организиран от брата на германския владетел и викарий на Свещената римска империя (след март 1396 г.), би било метод за получаване на политически и/или териториални облаги, но също така и начин да затвърдят своята позиция в среда и период, в които германските владетели все по-активно търсят своите корени и място в структурата на Империята (Schneider 2016, pp. 225 – 230).

Макар да липсва пряко свидетелство защо бургграфството се включва в начинанието от 1396 г., то причината може да бъде търсена в комбинацията

между отношенията с централната власт и брачните връзки на Цолерните. Още в средата на века са планирани брачни съюзи с деца на императора – Карл IV обмисля да ожени синовете си Венцеслав и Сигизмунд за дъщерите на бургграф Фридрих V, Елизабет и Катарина (Hoensch 1996, p. 41; Twellenkamp 1994, pp. 83 – 84). Тази идея се проваля, но все пак бургграф Йохан III се жени за представителка на управляващата династия, което го приближава допълнително до крал Венцеслав I – съпругата му е Маргарета Люксембург, дъщеря на император Карл IV и сестра на Венцеслав (Gehrlein 2018, p. 17). Нещо повече – голяма част от другите главни участници в похода от 1396 г. също са роднини по брачна линия: кръстоносният водач граф Жан дьо Невер е свързан с Вителсбахите чрез съпругата си Маргарета (Бавария – Щраубинг), а друга представителка на баварското семейство, Изабела/Изабо (Бавария – Инголщат), е омъжена за френския крал Шарл VI. Втора баварска кралица е Софи (Бавария – Мюнхен), съпругата на крал Венцеслав. Не по-малко интересен е и фактът, че принц Рупрехт Пипан, който умира скоро след завръщането си от похода и също е от династията Вителсбах, е племенник на бургграф Йохан III – *herzog Rupprecht von Bayern der jung, der dez purkgrafen enniklein waz, und seiner muter bruder graff Johans der purkgraff* (Hegel 1862, pp. 48). Макар Рупрехт да е единственият баварски принц⁵, който взема участие в похода, в изворите са засвидетелствани имената на множество рицари от региона, които са се сражавали при Никопол (Schiltberger 1885, pp. 1 – 6). Посочената сложна и взаимно обвързана система от брачни, а съответно – политически съюзи, изгражда допълнителна рамка на кръстоносния поход. Тези хоризонтални (семейни и дипломатически) връзки между принцовете могат да бъдат използвани като отправна точка за по-доброто разбиране на вертикалните връзки между германските аристократи и техните собствени поданици, които са се включили в кръстоносното начинание.

Военната активност на бургграфовете

Към причините за присъединяването към конфликта с османците не трябва да се пропуска и готовността на бургграфовете да участват активно в различни военни начинания, при това в широк географски ареал. Споменатите отношения с централната власт, освен брачни и дипломатически, много често се изразяват във военната подкрепа, която те ѝ оказват. По време на решителната битка между чешкия крал Отокар II Пшемисъл и германския крал Рудолф I при Дюрнкрут (1278) бургграф Фридрих III нанася съкрушителен удар върху бохемските войски, спомагайки за победата на Хабсбургите, като на него е оказана и честта да носи т.нар. Имперско бойно знаме – *Reichssturmflagge* (Seemüller 1893, v. 15773, p. 208). От голяма важност е подкрепата на бургграф Фридрих IV, който се включва във войската на Вителсбахите в битката при Мюлдорф (1322), когато крал Лудвиг IV Баварски се изправя срещу анти-

краля Фридрих (III) Хабсбург⁶. Петстотин рицари под командването на бургграфа накланят везните в полза на Лудвиг (Querengässer 2021, p. 30), а самото сражение се превръща в едно от най-големите и паметни събития не само в късносредновековната история на Свещената римска империя, но и в историческата памет на франконската линия на Хоенцолерните (Moeglin 1991, pp. 115 – 117). Нюрнбергските бургграфове се включват както в първия поход на Карл IV към Италия през (1354 – 1355), при който той е коронован за император, така и в други негови кампании срещу свободните градове (Twellenkamp 1994, p. 197). Последният голям конфликт, в който участват преди 1396 г., е т.нар. Градска война от 1387 – 1389 г., в която едни срещу други се изправят Швабският градски съюз и коалиция от имперски принцове – баварските херцози, бургграфовете на Нюрнберг, графство Вюртемберг и други владетели (Rapp 1989, pp. 88 – 99). Макар да нямат голяма териториална база, тази военна активност прави Хоенцолерните важен и търсен военен съюзник в германския свят, както се вижда от договорите им за помощ с Бавария, според които бургграфовете отдават свои войски за служба в Бранденбург (MZ III 1857, CLI pp. 142 – 143).

Съвсем ясно е, че семейството не страни от вътрешните проблеми на Свещената римска империя, както и че поддържа имперската политика, когато става дума за италианските походи. Също така е засвидетелствано участието им в по-далечни военни начинания, донякъде аналогични с това от 1396 г. Според поемата, която поетът Петер Зухенвирт посвещава на бургграф Албрехт Красиви, последният участва в конфликтите на английския крал Едуард III с шотландците (Primisser 1827, p. 21). Мнението на немския историк Маркус Твеленкамп е, че тези връзки с английската монархия по-всяка вероятност означават, че Хоенцолерните са пратили свои рицари в кампанията на крал Едуард III срещу Франция през 1339 г., когато на негова страна застават немалко германски владетели (Twellenkamp 1994, p. 195). Участието в тези по-близки или далечни военни конфликти ги прави ценен съюзник, какъвто биха били и в похода срещу османците, макар фамилията да няма кръстоносни „традиции“ в източна посока, подобно на други семейства участващи в похода, като графовете Катценелбоген. Въпреки това, членове на семейството са участвали в кампанията на Тевтонския орден през XIV век, а връзките му с кръстоносното движение се засилват и от това, че трима от синовете на бургграф Конрад II – Фридрих (умр. 1303), Конрад (умр. 1304) и Готфрид (умр. 1318), стават част от ордена (Gehrlein 2018, p. 13). Това е лесно обяснимо с интереса на централно- и северноевропейските владетели към участие в „северните“ кръстоносни походи и предпочитането им пред „източните“ – близостта и относително по-ниското ниво на опасност, комбинирано с географската близост и перспективата за придобиване на рицарска чест са достатъчно силни аргументи за пренасочването на групи от потенциалните европейски кръстоносци към Балтика.

Преди да бъдат обсъждани приблизителни размери на военните сили, с които Хоенцолерните биха могли да участват в похода от 1396 г., трябва да се направят няколко предварителни бележки относно характера на войната в късносредновековна Централна Европа. На първо място, трябва да бъде отбелязано мнението на Александър Кверенгесер, който отчита, че военните конфликти в Германия през XIV век са по-малки по мащаб спрямо войните на други европейски страни, като Франция или Англия (Querengässer 2021, pp. 29 – 34). Повечето немски конфликти са вътрешни и се изразяват в борби между претенденти за трона, сблъсъци с имперските градове и безброй малки частни вражди (*Fehden*): според цитираните от Франсис Рап данни Франкфурт на Майн участва в 229 такива „вражди“ за периода от 1380 до 1425 г. (Rapp 1989, p. 68). Големи външни врагове липсват, много немски рицари стават наемници в Италия или участват в „пруските пътувания“ срещу литовците, а немалка част от тях се превръщат в рицари разбойници (*Raubritter*). Едва войните с хуситите довеждат до съществени промени в начините на водене на война и до инициативи като т.нар. Имперски списък (*Reichsmatrikel* / *Heeresmatrikel*) от 1422 г., който цели формиране на армия, включваща контингенти от всички краища на Свещената римска империя (Querengässer 2021, pp. 71 – 82).

По време на кръстоносния поход на крал Сигизмунд титулярната власт над бургграфството все още принадлежи на Фридрих V и може да се предположи, че войските, които потеглят към Унгария, не идват единствено от Надплатинската земя, която се пада на Йохан III според *Dispositio Fridericana*. Макар наличните извори да говорят за немалка военна активност на франконските Хоенцолерни в края на Средните векове, то самата им военна организация е далеч по-трудна за анализиране. Според издаденото на 23 април 1359 г. разпореждане на бургграф Албрехт Красиви са определени трима капитани (*heuptmann*), които да отговарят за Долната земя, Горната земя и Грабфелд (MZ III 1857, CCCCVII pp. 353 – 354), но не са дадени допълнителни данни за това как функционира системата, колко души трябва да се събират от всеки регион, както и съотношението конница – пехота (Twellenkamp 1994, pp. 199 – 200). Не е лесно да се прецени и броят на войските, които бургграф Йохан III е водел със себе си по време на Никополската битка, въпреки наличието на немалък изворов материал за военните активи на семейството му. Според написаните през XIV век *Анали на св. Рупрехт от Залцбург* в битката при Дюрнкрут бургграф Фридрих III водел 100 рицари със себе си – *veniunt Basiliensis episcopus, et Fridericus burgravius de Nuornberch cum militibus centum vel parum pluribus* (Twellenkamp 1994, p. 200), а пишещите в същия век швейцарски хронисти разказват, че бургграфовете разполагали с 400 рицари / конници и „още много пехота“ в битката при Мюлдорф (1322) – *Do kam der burggraf von Nürnberg mit vierhundert helmen geritten künig Ludwigen ze hilf und mit vil fuossgenger, die geruowet waren* (Erben 1917, p. 358).

Освен посочения от наративните източници брой, който следва да се разглежда критично, множество административни и дипломатически документи предлагат далеч по-конкретна информация за командваните от Хоенцолерните рицари, пехота и дори артилерия (в края на XIV век), на базата на които може да се разсъждава и за броя им през 1396 г. Най-близкият до битката документ е подписаният на 20 септември 1397 г. от крал Венцеслав, бургграфовете на Нюрнберг, пфалцграфовете на Рейн, епископите на Бамберг и Айхщет, ландграфа на Лойтемберг и градските съвети на Нюрнберг, Ротенбург, Виндсхайм, Вайсенбург и Швайнфурт договор за борба с рицарите разбойници и опазването на мира във Франкония (*Landfrieden*), като в договора точно са описани военните сили, с които всеки ще се включи в това начинание (MZ V 1859, CCCXCIX pp. 392 – 395). Според текста на договора кралят дава най-голям дял – 50 *меча* (*Gleuen*), 50 стрелци (*Schutzen*) и едно голямо оръдие (*ein grosse Puchssen*), а на бургграфовете се падат 15 *меча*, 15 стрелци и едно оръдие (MZ V 1859, CCCXCIX pp. 392 – 393). Използвайки „стандартната“ стойност на подобни средновековни бойни групи – *lancea*, *gleve*, *helmen* – от 2 до 4 души (Cafferro 2006, p. 73; Pálosfalvi 2017, pp. 16 – 17), може да се предположи, че става дума за около 30 до 60 конници и също толкова стрелци. Това не са всички военни сили, с които Хоенцолерните разполагат, а своеобразен „експедиционен корпус“, създаден за опазване на мира, така че посочените цифри не са представителни за цялостния брой на войската им. Сходни условия се откриват в споразумението на Йохан и Албрехт Хоенцолерн с император Лудвиг IV Баварски от 1346 г., според което те му дават *funftzig mannen mit Helmen* за служба в маркграфство Бранденбург (MZ III 1858, CLI p. 142). В същия документ се споменават още 150 други *шлема* на бургграфовете, което прави приблизителен общ брой между 400 и 800 души, което Маркус Твеленкамп определя като удвояване на силите им, сравнено с края на XIII век (Twellenkamp 1994, p. 206). Следва да се има предвид и евентуалното влияние на черната смърт, което обаче не може да бъде установено с точност.

Дали тези примери за „експедиционни корпуси“, особено за този в Бранденбург, който е на по-голямо разстояние и в които са ангажирани само част от силите им, могат да бъдат референтни за 1396 г.? Не е лесно да се прецени, тъй като макар и немалко извори да са налични, е трудно да се открие модел на поведение, освен отдаването на 50 *шлема* / *копия* в периода на 40-те години на XIV век, но трябва да се има предвид и това, че липсват подробни данни за военната активност на бургграфовете по времето на Карл IV (Twellenkamp 1994, p. 206). Друго предизвикателство представлява фактът, че когато пише за пътуването до Англия през 1333 г., поетът Петер Зухенвирт (съвсем разбираемо предвид жанра на текста си) не дава подробна информация за антуража на бургграфа. В своя анализ, посветен на участниците в северните походи, Вернер Паравичини също не посочва цифри за броя на войските на Хоенцолер-

ните във войните срещу литовците през 1344, 1351 – 1352 и 1356 – 1357 г. (Paravicini 1989, p. 147). При сравнение с данните за други немски владетели от втората половина на XIV век, които са участвали в кампаниите на Тевтонския орден, се виждат следните числа: 70 *шлема* (около 150 – 300 души) за херцога на Лотарингия през 1377 – 1378 г. и 200 конници през 1399 г. Същата цифра е посочена за графа на Вюртемберг относно 1393 г. (Paravicini 1989, p. 147). Изключение прави австрийският херцог Леополд III, който през 1371 г. води със себе си 1500 конници (Paravicini 1989, p. 147), но трябва да се има предвид, че информацията за това идва (отново) от поетичното творчество на Зухенвирт.

Значение на похода за бургграфство Нюрнберг

След като бяха разгледани някои политически и военни аспекти от участието на нюрнбергското бургграфство в Никополския кръстоносен поход, могат да бъдат поставени следните въпроси: какви са последиците за Хоенцолерните и какъв е споменът за участието им в паметните събития от 1396 г.? На първия въпрос може да се отговори с това, че двете семейства, които участват в спасяването на Сигизмунд, успяват да се издигнат в политически план по време на неговото управление и да заемат важни позиции в Свещената римска империя и в Унгария. Деветнадесет години след битката Хоенцолерните вече са електори на Бранденбург и една от водещите династии в Германия, а графовете Цили успяват да разширят владенията си към Каринтия, Крайна и Хърватия, като така се превръщат в един от най-важните фактори в унгарската политика до 60-те години на XV век. Не може да се пренебрегне и мнението, че именно спасяването на краля е било един от факторите за формирането на добрите отношения между Люксембургите и Цолерните (Jatzlauk 2000, p. 163; Hoensch 1996, p. 466).

След като през 1410 г. умира германският крал Рупрехт I, Сигизмунд решава да стане следващият владетел на Свещената римска империя, заставайки срещу братовчед си Йобст, маркграф на Моравия (Hoensch 1996, pp. 148 – 162). В този конфликт Фридрих VI твърдо поддържа позициите на Сигизмунд, който му дава правото да го представлява като електор на Бранденбург и да гласува в негова полза в колегията на електорите. След като Сигизмунд надделява и бива единодушно избран от всички курфюрсти (1411), той дава на бургграф Фридрих VI задачата да умиротвори електората Бранденбург, където от половин век властта на Люксембургите е твърде хлабава, а маркграфството е доминирано от различни семейства на местни магнати като Китцов, Бредов, Рохов и Путлиц (Jatzlauk 2000, p. 164). Справянето с тази нелека задача гарантира на Фридрих VI прехвърлянето на маркграфската и електорска титла, което се случва през 1415 и 1417 г. по време на събора в Констанц. Отношенията между Фридрих и Сигизмунд наистина се развалят през 20-те години на XV век (Hoensch 1996, pp. 465 – 468), но със сигурност помощта, която Хоенцолерните оказват на краля, не е без значение както

за тяхното утвърждаване в Империята, така и за неговото собствено в периода 1410 – 1411 г. Докато Фридрих поддържа добри отношения с Рупрехт I в периода 1400 – 1410 г. и след това със Сигизмунд, Йохан III остава свързан с крал Венцеслав, от когото получава различни владения – Бехемщайн, Пегниц, Франкенбург, Ерланген и др. (Märcker 1861, p. 37). През 1399 г. е упълномощен за представител на краля пред Райхстага на Империята (MZ VI 1860, LXVII pp. 70 – 71), а също така е и негов посредник при сдобряването му със Сигизмунд (MZ VI 1860, XLVI pp. 47 – 48).

В контраст на казаното дотук буди учудване липсата на следи от спомена за похода в историческата памет на семейството. Първите династични истории на франконските Цолерни се появяват във втората половина на XV век – *Denkwürdigkeiten zur Geschichte hohenzollerischer Fürsten* (Höfler 1849), с автор Лудвиг фон Айб Стари (1417 – 1502) и *Stamm- und Ankunftsbuch des Burggraffthums Nürnberg* (Märcker 1861) с неизвестен автор. В двата текста акцентът пада върху други, главно свързани с Германия, събития: *Denkwürdigkeiten* е история на семейството през XV в., докато *Stamm- und Ankunftsbuch* е компилативен текст, включващ хронологичен каталог на териториалните им придобивки с вмъкнати кратки исторически бележки. Характерните особености на този тип съчинения водят до пропускане на много други, може би не по-малко важни за развитието на семейството събития, свързани с регионалната или европейската история. Разбира се, остава въпросът доколко за самите тях такива събития са представлявали интерес, а трябва да бъде отбелязано и наблюдението на Жан-Мари Мьоглин относно цялостното слабо развитие на „историографията“ в късносредновековна Франкония (Moeglin 1991, pp. 124 – 126).

Въпреки това липсата на информация буди учудване, предвид голямата популярност, която Никополската битка придобива в литературата на късносредновековна Европа, както и ролята, която Йохан III изиграва при спасяването на краля. За сравнение, едва ли някой идеализира похода повече от двора и хронистите на херцогство Бургундия, където не само битката при Никопол, но и кръстоносните начинания, като цяло, се превръщат във фикс идея през XV век, макар самото сражение да е военна и финансова катастрофа за бургундците (Van Loo 2021, pp. 203 – 213; 411 – 412). Възможно е липсата на интерес да се корени във факта, че близките отношения на Хоенцолерните с Люксембургите не продължават дълго и се развалят през 20-те години на XV век, когато Фридрих VI започва да води политика, която си противоречи с тази на Сигизмунд (Hoensch 1996, pp. 465 – 468). Не е без значение и фактът, че самият Йохан III умира без мъжки наследници през 1420 г.⁷, което води до по-късната липса на интерес към неговата личност в историческата литература на семейството.

Тези разсъждения далеч не приключват темата за бургграфовете на Нюрнберг и битката при Никопол. От една страна, наистина не може да се каже почти нищо за „бойната им история“ по време на похода, тъй като изворите не позволяват да

се направи повече от предположение за военното измерение на това, което се е случило на 25 септември 1396 г. От друга страна, участието им може да се представи като част от целенасочена политика на поддържане на тесни връзки с централната власт в Германия – близост, която през вековете донася множество териториални придобивки и ги издига в имперски принцове (1363) и маркграфове на Бранденбург (1415/1417). Политическите измерения на тяхното участие далеч надминават военните и макар този кръстоносен поход съвсем да не е единствената причина за тяхното последващо издигане, със сигурност не е и без значение.

Бъдещите изследвания могат да бъдат насочени към мястото на Никополската битка не само в по-късните текстове на Хоенцолерните, но и като цяло, в историческата литература и памет в Свещената римска империя през Късното средновековие и Ранната модерност. За съжаление, недостатъчно е писано и за самия Йохан III. По-късните фамилни истории, а и професионалната историография обръщат значително по-малко внимание на този член на династията – в това отношение е достатъчен поглед към историографския преглед на Марио Мюлер за огромния брой изследвания, посветени на Фридрих VI (Müller 2019), далеч по-успешния (в политическо отношение) брат на Йохан III. Не бива да бъде пропуснат фактът, че това е първият сблъсък на Хоенцолерните с османците. Отношенията между тях ще продължат да бъдат враждебни в епохата на османо-хабсбургските войни, последвани от по-нюансираната източна политика на Фридрих Велики (1740 – 1786) и неговите наследници през XVIII в., както и сближаването на Портата с Берлин през XIX в., особено в епохата на кайзер Вилхелм II (1888 – 1918).

Благодарности

Статията е подготвена по проект „Да преминеш през войната“. Средновековният военен опит на Балканите и неговото социално отражение“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по договор № КП-06-М70/3 от 15.12.2022 г.

БЕЛЕЖКИ

1. Бъдещата императорска династия Хоенцолерн произлиза от Швабия, където е засвидетелствана за пръв път през XI век. Разделянето на швабска и франконска линия се случва през XIII век, след като семейството придобива бургграфство Нюрнберг, разположено във Франкония – единият дял от семейството задържа швабското графство Цолерн, а другият създава своя териториална база във Франкония, като в периода XV – XVII в. придобива Бранденбург и Прусия.
2. След смъртта на Фридрих VI през 1440 г. владенията на семейството се разделят между синовете му – Фридрих II Железния Зъб става електор на Бранденбург, Йохан Алхимиста получава Надплатинската земя (основа на маркграфство Бранденбург-Кулмбах-Байройт), а Албрехт Ахил – Подплатинската (основа на маркграфство Бранденбург-Ансбах).

3. Такъв вид общо управление на бургграфството не е прецедент – Йохан II и Конрад III също се възкачват заедно през 1332 г. (Märcker 1861, p. 28).
4. Според разпоредбите на Златната була (1356) на Карл IV първият Райхстаг на владетеля трябва да бъде в Нюрнберг. Самият документ е оповестен в града, а през 1423 г. Сигизмунд Люксембургски, който е роден в Нюрнберг, оставя имперските инсигнии за съхранение там (Meyer-Schlenkerich 2017, pp. 78 – 79).
5. Технически, Рупрехт Пипан е принц на Рейнския Палатинат (Pfalzgrafschaft bei Rhein / Kurpfalz) и син на пфалцграф Рупрехт III (1398 – 1410). Титлата *Herzog in Bayern* се използва както от баварския, така и от рейнския клон на семейството, както се вижда в цитирания по-горе пасаж от *Püchel von meim geslecht und von abentewr*.
6. *König Ludwig, als ein römischer König, ist kommen für Müldorff In Bayern wider Herzog Fridrichen von sterreich, als von Romischs reichs wegen, doselbst zu dem streit. Zu demselben romischen König Ludwigen ist zu hilff kommen der vorgenant Burggrawe Fridrich mit grosser macht, vnd haben uff heut gestritten vnd den streit gewonnen* (Märcker 1861, p. 27 – 28).
7. От брака си с Маргарета Люксембургска Йохан III има само една дъщеря, Елизабета, която е омъжена за Еберхард III, граф на Вюртемберг – *Burggrawe Johans ist tod zu plassemberg In die Barnabe apostoli, Anno domini MCCCXX Jare, vnd lies ein dochter, frawen Elisabethen, die er Graue Eberhraten von Wirtemberg verheirat hat vnd ganz aufsricht* (Märcker 1861, pp. 38 – 39).

Acknowledgments

The article was prepared under the project “Going through the war”. The medieval military experience of the Balkans and its social reflection”, financed by the “Scientific Research” Fund under contract No. KP-06-M70/3 dated 15.12.2022.

REFERENCES

- ARNOLD, B., 1991. *Princes and Territories in Medieval Germany*. Cambridge University Press, ISBN 0-521-39085-0.
- CAFERRO, W., 2006. *John Hawkwood. An English Mercenary in Fourteenth-Century Italy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, ISBN 10: 1-4214-1841-X.
- ERBEN, W., 1917. *Die Berichte der erzählenden Quellen über die Schlacht bei Mühlendorf*. Archiv für österreichische Geschichte. Vol. 105, pp. 229 – 516.
- GEHRLEIN, T., 2018. *Das Fränkische Haus Hohenzollern. Burggrafen von Nürnberg, Kurfürsten von Brandenburg, Markgrafen von Brandenburg – Ansbach und Markgrafen von Brandenburg – (Kulmbach) – Bayreuth*. Werl: Börde-Verlag, ISBN 978-9818119-3-3.
- GERLICH, A., 1979. Frankens Territorialmächte zwischen Bayern und Böhmen. In: SPINDLER, M. (Ed.), 1979. *Handbuch der Bayerischen*

- Geschichte. Dritter Band. Franken, Schwaben, Oberpfalz bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts.* Erster Teilband. Zweite, verbesserte Auflage. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, pp. 170 – 181, ISBN 3-403-04845-5.
- HIRSCH, E., TÖPPEN, M., STREHLKE, E. (Eds.), 1866. *Scriptores rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der preussischen Vorzeit bis zum Untergange der Ordensherrschaft*, Band 3, Leipzig.
- HOENSCH, J. 1996. *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368 – 1437.* München: Verlag C. H. Beck. ISBN 3 406 411193.
- HÖFLER, C. (Ed.), 1849. *Ludwig, von Eyb: Ritter Ludwig's von Eyb Denkwürdigkeiten brandenburgischer (hohenzollerischer) Fürsten.* Bayreuth: Buchner'sche Buchhandlung.
- JATZLAUK, M., 2000. Die Belehnung des Nürnberger Burggrafen Friedrich VI. mit der Markgrafschaft Brandenburg durch König Sigmund. In: SCHMIDT, T., GUNST, P. (Eds.) *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich.* Debrecen: Debrecen University Press, pp. 161 – 173. ISBN 963-472-451-5.
- MÄRCKER, T. 1861. *Das Stamm- und Ankunftsbuch des Burggrafthums Nürnberg.* Berlin: Druck von A. W. Hayn.
- MEYER-SCHLENKRICH, C., 2017. The imperial city: the example of Nuremberg. In: LOUD, G. A., SCHENK, J. (Eds.) *The Origins of the German Principalities, 1100 – 1350. Essays by German Historians.* London and New York: Routledge, pp. 68 – 83. ISBN 978-1-315-55489-1.
- MOEGLIN, J. M., 1991. “Toi, burgrave de Nuremberg, misérable gentilhomme dont la grandeur est si récente...” “Essai sur la conscience dynastique des Hohenzollern de Franconie au XVe siècle. *Journal des savants*, no. 1 – 2, pp. 91 – 131.
- MZ II – VII, 1856 – 1861. *Monumenta Zollerana: Urkunden-Buch zur Geschichte des Hauses Hohenzollern. Urkunden der Fränkischen Linie*, Bd. II – VII. Berlin: In: *Comission bei Ernst & Korn (Gropius'sche Buch- & Kunsthandlung).*
- MÜLLER, M., 2019. Burggraf Friedrich VI. von Nürnberg, Kurfürst von Brandenburg. Eine Skizze zum Forschungs- und Überlieferungsstand. In: MÜLLER, M., SEIDERER, G. (Eds.) *Burggraf Friedrich VI. von Nürnberg und die Belehnung der Burggrafen von Nürnberg mit dem Kurfürstentum Brandenburg im Jahre 1417.* Ansbach: Verlagsdruckerei Schmidt, pp. 7 – 27. ISBN 978-3-96049-071-5.
- PÁLÓSFALVI, T., 2018. *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389 – 1526.* Leiden, Boston: Brill. ISBN 978-90-04-36584-1.

- PARAVICINI, W., 1989. *Die Preussenreisen des europäischen Adels*. Teil 1. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag. ISBN 3-7995-7317-8.
- PRIMIŠSER, A. (Ed.), 1827. *Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte: ein Beytrag zur Zeit- und Sittengeschichte*. Wien: Druck und Verlag von J. B. Wallishausser.
- RAPP, F., 1989. *Les Origines médiévales de l'Allemagne moderne: de Charles IV à Charles Quint 1346 – 1519*. Aubier. ISBN 2-7007-2224-8.
- QUERENGÄSSER, A., 2021. *Before the Military Revolution. European Warfare and the Rise of the Early Modern State 1300 – 1490*. Oxford & Philadelphia: Oxbow books. ISBN 978-1-78925-669-7.
- SEEMÜLLER, J. (Ed.), 1890. *Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters 5, I: Ottokars Österreichische Reimchronik*. Teil 1. Hannover: Hahnsche Buchhandlung.
- SHILTBERGER, H., 1885. *Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift. Herausgegeben von Dr. Valentin Langmantel*. Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, Band 172, Tübingen: Laupp.
- SCHNEIDER, J., 2016. Dynastisch-territoriale Geschichtsschreibung in Bayern und Österreich: Texte und Entstehungsbedingungen – Herkunftsgeschichten und Gründungsmythen. In: WOLF, G., OTT, N. (Eds.). *Handbuch Chroniken des Mittelalters*. De Gruyter, pp. 225 – 267. ISBN: 9783110206272.
- SCHULZE, H. K., 1983. Burggraf, -schaft. In: BAUTIER, R. H., ROBERT, A. (Eds.). *Lexikon des Mittelalters*. Band II: Bettlerwesen bis Codex von Valencia. München und Zürich: Artemis Verlag, pp. 1048 – 1050, ISBN: 3-7608-8902-6.
- TWELLENKAMP, M., 1994. *Die Burggrafen von Nürnberg und das Deutsche Königtum (1273 – 1417)*. Schriftenreihe des Stadtarchivs Nürnberg, Bd. 54. Nürnberg: Korn & Berg. ISBN-10: 3874321290.
- VAN LOO, B., 2021. *Les Téméraires: Quand la Bourgogne défiait l'Europe*. Traduit de néerlandais par Daniel Cunin et Isabelle Rosselin. Lonrai: Flammarion. ISBN: 978-2-0815-0982-5.

THE BURGRAVES OF NUREMBERG AND THE CRUSADE OF NICOPOLIS (1396)

✉ **Milen Petrov, PhD student**

ORCID iD: 0009-0008-6519-7867

Institute of Balkans Studies and Center for Thracology – BAS
Sofia, Bulgaria.

E-mail: milenkp@abv.bg